

בס"ד

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ ILE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Neyi Kurban Ediyoruz?

Vayikra

Vayikra kitabının ilk bölümlerine egemen olan *korban* kanunları, Tora'daki, günümüzle bağdaştırılması en zor kanunlar arasındadır. Bet Amikdaş'ın yıkılışından ve *korban* sisteminin sona ermesinden bu yana neredeyse iki bin yıl geçmiştir. Ancak Yahudi düşünürler, özellikle de aralarında daha mistik olanlar, *korban*ların içsel anlam ve önemini ve onların, insanlıkla Tanrı arasındaki ilişki hakkındaki beyanlarını anlamak için didinmişlerdir. Bu şekilde, *korban*ların fiziksel uygulaması artık mümkün olmasa bile, onların ifade ettiği ruhu çekip çıkarabilmişlerdir. Bunların en basit, ama yine de en derin olanı, ilk Lubaviç Rabi'si, Liadi'li Rabi Şeneur Zalman tarafından dile getirilmiş olan yorumdur. Rabi Şeneur Zalman, bu *peraşan*ın ikinci pasuğunda gramer açısından garip duran bir noktayı fark etmişti:

Bene Yisrael'e konuş ve onlara söyle: "Sizden bir kişi A-Şem'e bir *korban* getireceği zaman, *korbanınızı* çiftlik hayvanlarından – sığırdan ve davardan getirin." (Vayikra 1:2)

Ya da pasuk, şayet normal gramer kurallarına uygun şekilde oluşturulmuş *olsaydı*, bu şekilde çevrilirdi. Ancak bu cümlemin İbranicedeki söz dizilimi garip ve beklenmedik niteliktedir. Pasuğun *adam mikem ki yakriv*, "sizden bir kişi... bir *korban* getireceği zaman" denmesini beklerdik. Ama bunun yerine pasuk *adam ki yakriv mikem* demektedir: "Bir kişi *korban* getireceği zaman sizden" veya "bir kişi sizden bir *korban* getireceği zaman."

*Korban*ın esası, demiştir Rabi Şeneur Zalman, kendimizi sunmamızdır. Tanrı'ya kendi kabiliyetlerimizi, enerjilerimizi, düşüncelerimizi ve duygularımızı getiririz. Bir *korban*ın fiziksel formu – *mizbeah* (sunak) üzerinde işlemleri yapılan bir hayvan – sadece içsel bir eylemin harici bir tezahüründen ibarettir. Gerçek *korban*, *mikem*, yani "sizden" dir. Tanrı'ya kendimizden bir şeyler vermekteyizdir.¹

Bir *korban* gerçekleştirdiğimiz zaman Tanrı'ya verdiğimiz şey tam olarak nedir? Yahudi mistikler, ve aralarında Rabi Şeneur Zalman, her birimizin içinde mevcut olan iki ruhtan bahsederler: hayvani ruh

¹ Liadi'li Rabbi Şeneur Zalman, *Likute Tora* (Brooklyn, NY: Kehot, 1984), Vayikra 2aff.

(*nefeş abeemit*) ve Tanrısal ruh. Bir yandan hepimiz fiziksel varlıklarız. Doğanın bir parçasıyız. Fiziksel gereksinimlerimiz var: yiyecek, içecek, korunma. Doğarız, yaşarız, ölürüz. Koelet'in ifade ettiği gibi:

İnsanın kaderi hayvanlarınkiler gibidir; ikisini de aynı kader bekler: nasıl ki biri ölürse, diğeri de ölür. İkisi de aynı nefese sahiptir; insanın hayvan üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Hepsi sadece gelip geçici bir nefesten ibarettir. (Koelet 3:19)

Yine de bizler basitçe birer hayvan değiliz. İçimizde ölümsüz özlemler vardır. Düşünebilir, konuşabilir ve iletişim kurabiliriz. Konuşma ve dinleme eylemleriyle, başkalarına erişebiliriz. Kâinata “Neden?” sorusunu sorabilen, bildiğimiz tek yaşam formu biziz. Fikirler formüle edebilir ve yüksek ideallerden etkilenebiliriz. Bizi sadece fiziksel dürtüler yönetmez. Teilim 8, bu tema üzerinde harikulade bir ilahidir:

Senin göklerini düşündüğümde,
Parmaklarının eserini,
Yerli yerine koymuş olduğun
Ay ve yıldızları,
Nedir insan ki onu hatırına getiresin?
İnsanoğlu [nedir ki] onu umursayasın?
Oysa onu meleklerden [sadece] biraz eksik yaptın
Ve onu onur ve görkemle taçlandırdın.
Ellerinin eserleri üzerinde egemen kıldın onu
Her şeyi ayaklarının altına serdin (Teilim 8:4-7)

Fiziksel açıdan neredeyse hiçbir; manevi açıdan, ebediyet kanatlarıyla donatılmış durumdayız. Tanrısal bir ruhumuz var. Dolayısıyla *korban* kavramının doğası, psikolojik yönden anlaşıldığında, açıktır. Tanrı'ya kurban ettiğimiz şey (sadece bir hayvan değil), *nefeş abeemit*, yani içimizdeki hayvansal ruhtur.

Ayrıntıya inersek, acaba bu nasıl işler? Vayıkra *peraşasındaki* ikinci *pasukta* (bkz. 1:2) bahsi geçen üç hayvan tipi yoluyla bu konuda bir ipucu verilmektedir: *beema* (çiftlik hayvanı), *bakar* (sığır), *tson* (davar). Bunların her biri, insanın kişiliğinin farklı bir hayvan-benzeri niteliğini temsil eder.

Beema, hayvani içgüdünün kendisini temsil eder. Bu sözcük çiftlik hayvanlarını belirtir. Yırtıcı hayvanların vahşi içgüdülerini kastetmez. Daha evcil, daha uysal bir anlam ifade eder. Hayvanlar zamanlarını yiyecek arayışıyla geçirirler. Yaşamları, hayatta kalma mücadelesiyle kısıtlıdır. İçimizdeki hayvani yönü kurban etmek, salt hayatta kalmaktan daha fazlasını ifade eden bir şeyin yarattığı duygusal etkiyle harekete geçmektir.

Wittgenstein, kendisine felsefenin görevinin ne olduğu sorulduğunda “Sineğe, sinek şişesinden çıkış yolunu göstermek” diye cevap vermişti.² Şişenin içinde kapana kısılmış olan sinek, dışarı çıkmak için bir yol ararken sürekli olarak başını cama vurur durur. Yapmaktan geri kaldığı tek şey, yukarı bakmaktır. İçimizdeki Tanrısal ruh, bizi, anlam, amaç ve hedef arayışı içinde, yukarıya, fiziksel dünyanın ötesine, salt hayatta kalma mücadelesinin yukarısına bakmaya sevk eden kuvvettir.

² Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations* (New York: Macmillan, 1953) [*Felsefi Soruşturmalar*, Metis (2014)], s. 309.

İbranice *bakar*, yani “sığır” sözcüğü, bize, “sabah” veya daha da temel anlamıyla “kırıp aşma, atılım yapma” manasına gelen – zira güneşin ilk ışınları gecenin karanlığını kırıp aşarcasına yayılır – *boker* sözcüğünü hatırlatır. Çılgınca koşuşturan sığırlar, engelleri kırıp aşarlar. Çitlerle kısıtlanmadıkları takdirde sığırlar, sınırlara saygı gösteren hayvanlar değildir. *Bakarı korban* olarak getirmek, sınırları – kutsal olanla olmayan, saf olanla olmayan, izin verilenle yasak olan arasındaki sınırları – tanımayı ve onlara saygı göstermeyi öğrenmek demektir. Zihnin bariyerleri, bazen duvarlardan bile daha sağlam olabilir.

Son olarak *tson*, yani “davar” sözcüğü, sürü içgüdüsünü – sırf başkaları aynısını yapıyor diye belirli bir yönde hareket etme konusundaki güçlü dürtüyü – temsil eder.³ Yahudiliğin büyük simaları – Avraam, Moşe ve Peygamberler – tam da sürüden ayrı durma, farklı olma, çağın putlarına meydan okuma, anın entelektüel modalarına boyun eğmeyi reddetme kabiliyetleriyle sivrilmişlerdi. Nihayetinde, Yahudilikteki kutsiyetin anlamı budur. *Kadoş*, yani kutsal; ayrılmış, farklı, kendine özgü anlamına gelir. Yahudiler, tarihte baskın kültüre asimile olmayı veya baskın inanç lehine din değiştirmeyi istikrarlı bir şekilde reddetmiş olan tek azınlık olmuşlardır.

Korban, yani “kurban” ismi ve *leakriv*, yani “bir şeyi kurban olarak sunmak” fiili, aslına bakılırsa, “yaklaştırılan” ve “yaklaştırma eylemi” anlamına gelir. Anahtar öge, bir şeyden feragat etmekten (kurban veya feda etmenin genel anlamı) ziyade, bir şeyi Tanrı’ya yaklaştırmak, yakınlaştırmaktır. *Leakriv*, içimizdeki hayvani ögeyi, bir zamanlar *mizbeah*ın üzerinde yanmakta olan ve eğer Tanrı’ya yakınlığı gerçekten arıyorsak, hâlâ da duanın kalbinde yanmaya devam eden Tanrısal ateş yoluyla dönüştürülmeye getirmektedir.

Tarihin ironilerinden birine göre, çok eskilere dayanan bu fikir birden bire çağdaş hale gelmiştir. Darvencilik, insanın gen haritasının çözülmesi ve bilimsel materyalizm (var olan tek şeyin madde olduğu fikri), hepimizin birer hayvan – ne eksik, ne de fazla – olduğu yönündeki yaygın vargıya yol açmıştır. Genlerimizin %98’i primatlarınkiyle ortaktır. Biz, Desmond Morris’in ifade ettiği şekilde, “çıplak maymun”uz.⁴ Bu görüşe göre *Homo sapiens* sadece bir kaza eseri vardır. Biz bir dizi rastgele mutasyonun sonucuyuz ve hayatta kalmaya diğer türlere göre daha adapte olmuş olmamız da tesadüf eserdir. Var olan tek şey, *nefeş abeemit*, yani hayvansal ruhtur.

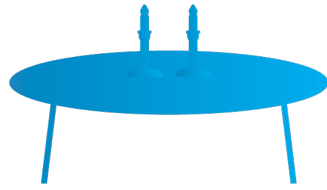
Bu fikrin reddi – ve kesinlikle bu, zeki akıllar tarafından öne sürülmüş en indirgeyici rettir – mistiklerin anladıkları şekliyle *korban* eyleminin ta kendisinde yatar. Bizler hayvani içgüdülerimizi yeniden yönlendirebiliriz. Salt hayatta kalma içgüdüsünün üstüne yükselebiliriz. Sınırlara saygı göstermeye kabiliz. Kendi çevremizin dışına adım atabiliriz. Harvard Üniversitesi’nden sinirbilimci Steven Pinker’in ifadesiyle: “Doğa, neyi kabul etmemiz veya nasıl yaşamamız gerektiği konusunda herhangi bir zorlamada bulunmaz... ve eğer genlerim bundan hoşnut değilse, gidip gölün içine atlayabilirler.”⁵ Veya Katharine Hepburn’un, *The African Queen* (Afrika Kraliçesi) filminde Humphrey Bogart’a asilce söylemiş olduğu gibi: “Doğa, Bay Allnut, bu dünyaya aşmak için geldiğimiz şeydir.”

³ Kitlel davranış ve sürü içgüdüsü hakkındaki klasik eserler şunlardır: Charles Mackay, *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds* (London: Richard Bentley, 1841) [*Olağanüstü Kitlel Yanılgılar ve Kalabalıkların Çılgınlığı ve Karışıklığın Karmaşası*, Scala (2017)]; Gustave le Bon, *The Crowd: A Study of the Popular Mind* (London: T. F. Unwin, 1897) [*Kitleler Psikolojisi*, Kapra (2020)]; Wilfred Trotter, *Instincts of the Herd in Peace and War* (London: T. F. Unwin, 1916) [*Barış ve Savaşta Sürünün İçgüdülerini*]; and Elias Canetti, *Crowds and Power* (New York: Viking Press, 1962) [*Kitle ve İktidar*, Ayrıntı (2022)].

⁴ Desmond Morris, *The Naked Ape* (New York: Dell Publishing, 1984) [*Çıplak Maymun*, İnkılap (2009)].

⁵ Steven Pinker, *How the Mind Works* (New York: W.W. Norton, 1997) [*Zihin Nasıl Çalışır*, Alfa (2020)], s. 54.

Beema, bakar ve tson'un ötesine geçebiliriz. Hiçbir hayvan öz-dönüşüme kabil değildir; ama biz kabiliz. Şiir, müzik, sevgi, merak – salt hayatta kalma konusunda hiçbir değer ifade etmeyen, ama en derin varlık duygumuza hitap eden şeyler – bunların hepsi, sırf birer hayvandan, bencil genlerin oluşturduğu bir kümeden ibaret olmadığımızı anlatır bize. “İçimizdeki hayvan” olan niteliği Tanrı’ya yaklaştırmakla, maddiyatın maneviyatla kaplanmasına olanak sağlar ve başka bir şey haline geliriz: artık doğanın köleleri değil, yaşayan Tanrı’nın hizmetkârları oluruz.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. İnsanlar hayvanlara ne yönden benzer? Onlardan ne şekilde farklıyız?
2. Bir şeyi (bir arkadaş, bir aile ferdi, cemaatiniz veya Tanrı için) feda etmek bizi onlara nasıl yakınlaştırır?
3. Kişisel olarak nasıl “yükseliyor” ve kendinizi A -Şem için nasıl “kurban ediyorsunuz”?